ГІСТОРЫЯ І БЕЛАРУСАЗНАЎСТВА

І. В. Грабянчук

ДА ПЫТАННЯ АБ НАЦЫЯНАЛЬНЫХ ГЕРОЯХ БЕЛАРУСІ
(на прыкладах прыватных апытанняў беларускіх студэнтаў і школьнікаў)

Для менталітэту сучасных народаў істотнае значэнне мае паняцце “нацыянальны герой”. Нацыянальныя (народныя) героі – гэта асаблівая катэгорыя асоб і персанажаў, якія карыстаюцца вялікай любоўю і папулярнасцю сярод простых людзей, памяць якіх, як вядома, і забяспечвае ім несмяротную славу. Яны могуць быць выдуманымі, напалову легендарнымі, а таксама рэальнымі гістарычнымі дзеячамі, учынкі і жыццё якіх трапляюць у фокус увагі ўсё новых і новых пакаленняў.

Мне заўсёды было цікава ведаць, якія персанажы айчыннай гісторыі маюць найбольшую любоў і павагу ў беларускім грамадстве, асабліва ў моладзі. Тэма нацыянальных герояў мае адметнае месца ў змесце розных прадметаў, якія вывучаюцца ў сярэдняй школе, а таксама вучэбных дысцыплін – ва ўстанове вышэйшай адукацыі. Мне давялося працаваць на розных узроўнях сістэмы адукацыі нашай краіны. Напрыклад, у 2001 г. я меў тры месцы працы: сярэдняя школа № 10 г. Светлагорска Гомельскай вобласці (асноўнае) і два па сумяшчальніцтве: Светлагорскі індустрыяльны тэхнікум і Светлагорскі філіял Прыватнага інстытута кіравання і прадпрымальніцтва. Працуючы з такім рознаўзроставым кантынгентам навучэнцаў, я задаўся пытаннем: а як будуць адказваць на адно і тое ж пытанне мае рэспандэнты ва ўзросце ад 15 да 50 гадоў?

Тады, у 2001 г., я і вырашыў папрасіць сваіх школьнікаў і студэнтаў вызначыць з іх пункту гледжання 5 найбольш выдатных асоб у айчыннай гісторыі, якіх можна аднесці да катэгорыі нацыянальных герояў. Падлік галасоў быў дастаткова простым: тая асоба, якую рэспандэнт ставіў на першае месца, атрымлівала 5 балаў, на другое – 4 балы, на трэцяе – 3 балы і гэтак далей. Усяго ў той прыватнай апытанцы ўзялі ўдзел 182 чалавекі. Называць можна было толькі рэальных асоб з любых гістарычных эпох – ад старажытнасці да сучаснасці.

У 2022 г., калі я прыйшоў на працу ў Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт, мне захацелася паўтарыць апытанку на гэтую ж тэму, праўда ўжо ў меншых маштабах. Дадатковым стымулам да такой справы стала выкладанне новай вучэбнай дысцыпліны – гісторыя беларускай дзяржаўнасці. Апытаннем былі ахоплены дзве групы першакурснікаў дзённай формы навучання факультэта міжкультурных камунікацый МДЛУ, а таксама адна група завочнікаў (факультэт англійскай мовы). Цікава было даведацца, як змянілася ўспрыманне тэмы нацыянальных герояў у асяроддзі студэнцкай моладзі праз два дзесяцігоддзі.

Калі выявіліся першыя 5 нацыянальных герояў паводле версій 2001 і 2022 гг., то пэўную цікавасць выклікала пытанне, а каго ж мае рэспандэнты памясцілі на наступныя пяць пазіцый? Вынікі двух апытанняў для большай зручнасці ўспрымання прадставім у наступнай форме.

2001 г.	2022 г.
1. Францыск Скарына	1. Францыск Скарына
2. Кастусь Каліноўскі	2. Св. Еўфрасіння Полацкая
3. Св. Еўфрасіння Полацкая	3. Кастусь Каліноўскі
4. Янка Купала	4. Тадэвуш Касцюшка
5. Якуб Колас	5. Пётр Машэраў
6. Аляксандр Лукашэнка	6. Янка Купала
7. Рагвалод	7. Якуб Колас
8. Вітаўт	8. Вітаўт
9. Пётр Машэраў	9. Леў Сапега
10. Усяслаў Чарадзей	10. Васіль Быкаў

Якія высновы можна зрабіць паводле гэтых дадзеных?

Пантэон нацыянальных герояў Беларусі ўпэўнена ўзначальвае беларускі першадрукар, асветнік Францыск Скарына. І ў першым і ў другім выпадку ён значна апярэдзіў усіх сваіх, умоўна кажучы, канкурэнтаў па колькасці галасоў. Калі ў будучыні ў Беларусі будзе грашовая рэформа, і на новых купюрах з'явяцца яе нацыянальныя героі, то на самай буйной з іх можна смела размясціць партрэт Скарыны.

На другой і трэцяй пазіцыі памяняліся месцамі знакамітая асветніца св. Еўфрасіння Полацкая і палітычны дзеяч, рэвалюцыянер Вікецій Канстанцін Каліноўскі, больш вядомы як Кастусь Каліноўскі. Па сутнасці, у маіх рэспандэнтаў стаўленне да названых постацяў айчыннай гісторыі засталося нязменным.

Далей мы бачым даволі цікавыя змены. Класікі беларускай літаратуры – Янка Купала і Якуб Колас – перамясціліся з 4-га і 5-га месцаў па апытанцы 2001 г. на 6-е і 7-е – у 2022 г. Верагодна, такі вынік дало пэўнае зніжэнне ў моладзі цікавасці да класічнай літаратуры ў век імклівага развіцця інфармацыйных тэхналогій.

Класікаў літаратуры змянілі знакавыя постаці палітычнай гісторыі Беларусі – Тадэвуш Касцюшка і Пётр Машэраў. Зразумела, гэта людзі розных эпох, выхаваныя ў розных ідэалагічных дыскурсах, але ж іх жыццё і дзейнасць маюць актуальнасць для фарміравання светапогляду маладых грамадзян Рэспублікі Беларусь, якія нарадзіліся ў эпоху незалежнасці. Заўважым яшчэ, што Машэраў у 2001 г. быў на 9-м месцы, а Касцюшка – на 15-м. Так што да 2022 г. значна ўзрасла папулярнасць гэтых асоб, асабліва Касцюшкі.

Калі паглядзець на пазіцыі з 6-й па 10-ю апытанкі 2001 г., то тут мы бачым выключна дзяржаўных дзеячаў ад старажытнасці да сучаснасці. Час унёс свае карэктывы ў ацэнку гэтага сегмента прадмета нашага даследавання.

Сюды, як было сказана вышэй, перамясціліся Купала і Колас, застаўся на сваім месцы вялікі князь Вітаўт, а дабавіліся канцлер Вялікага Княства Літоўскага Леў Сапега (13-е месца ў 2001 г.) і знакаміты беларускі пісьменнік, грамадскі дзеяч Васіль Быкаў (14-е месца ў 2001 г.). Так што з дзяржаўных дзеячаў у другой пяцёрцы засталіся толькі двое, а астатнія – класікі нашай літаратуры, творчая спадчына якіх мае вялікую актуальнасць для далейшага развіцця беларускай дзяржаўнасці.

Такім чынам, мы склалі некаторае ўяўленне пра тэндэнцыі ўспрымання тэмы нацыянальных герояў Беларусі сярод вучняў і студэнтаў за апошнія два дзесяцігоддзі. Трэба ўлічваць тое, што дадзеныя апытанкі былі аматарскія, без выкарыстання прафесійнага інструментарыю сацыялагічнага даследавання (якім аўтар, дарэчы, і не валодае). Але тут важна было высветліць, памяць пра якіх людзей застаецца ў моладзі пасля вывучэння розных гуманітарных прадметаў і дысцыплін, каго яны могуць успомніць адразу, хто ім задае духоўныя арыенціры ў нялёгкай працы пабудовы самастойнага жыцця? Аўтар спадзяецца, што вынікі гэтага невялікага даследавання будуць карыснымі як для студэнтаў, так і для калег.